

Wzór wychowawcy w encyklikach i adhortacjach Jana Pawła II

S. mgr Nataliya Andrea Kubasova

Ur. w 1972 r. w Sławucie (Ukraina). Należy do Zgromadzenia Sióstr Opatrzności Bożej. Opiekunka w Domu Pomocy Społecznej dla Dorosłych w Irenie k/Zaklikowa, prowadzonym przez ww. Zgromadzenie. W roku 1991 ukończyła Odesskie Technikum Finansowe. Lata 1992-96 studia na Kijowskim Państwowym Uniwersytecie Ekonomicznym (bakalarz ekonomii). W roku 2007 uzyskała licencjat z pedagogiki na Wydziale Zamiejscowym Nauk o Społeczeństwie w Stalowej Woli zaś w 2009 roku magistra pedagogiki katolickiej. Zainteresowania: system i hierarchia wartości współczesnej młodzieży, nauczanie społeczne Jana Pawła II i Benedykta XVI.

WSTĘP

Nauczanie papieskie w zależności od rodzaju potrzeb Kościoła przybiera różne postacie. Ważne miejsce w rejestrze dokumentów papieskich zajmują encykliki i adhortacje apostolskie. Encyklika (z grec. *éγκυκλος* – okólnik, pismo wędrujące) jest pismem papieża, skierowanym do biskupów i wiernych jednego lub wszystkich krajów, w którym poruszane są problemy doktryny, organizacji Kościoła, życia chrześcijan, kultu, kwestii społecznych¹. Natomiast adhortacja (z łac. *adhortatio* – zachęcanie, napominanie) jest zbliżonym formą do encykliki rodzajem aktu papieskiego, mającym charakter duszpasterski². Dorobek Jana Pawła II w tym zakresie składa się z 14 encyklik i 14 adhortacji.

1. ENCYKLIKI I ADHORTACJE ŹRÓDŁEM WYCHOWANIA

Wśród dokumentów Ojca Świętego Jana Pawła II, na które powinien zwrócić uwagę pedagog katolicki, należy wyróżnić te, w których poruszane są zagadnienia dotyczące człowieka jako jednostki, jak też całego społeczeństwa. Encyklika *Redemptor hominis*³ (4.03.1979 r.) ukazuje przede wszystkim Tajemnicę Odkupienia w osobie Chrystusa Odkupiciela jako mogącego kierować losem człowieka i nowego świata oraz misję Kościoła w dziele jednoczenia człowieka z Bogiem i wychowywania dobrych obywateli. Encykliki *Laborem exercens* – o pracy ludzkiej⁴ (14.09.1981 r.), *Sollicitudo rei socialis*⁵ (30.12.1987 r.) i *Centesimus annus*⁶ (1.05.1991 r.) poruszają zagadnienia związane z Katolicką nauką społeczną. Natomiast kolejne encykliki *Veritatis*

¹ <http://encyklopedia.pwn.pl/lista.php?co=encyklika> (dn. 23.02.2009 r.).

² <http://portalwiedzy.onet.pl/67126,,,adhortacja,haslo.html> (dn. 23.02.2009 r.).

³ Jan Paweł II. Encyklika *Redemptor Hominis*. 4 marca 1979 r. [w:] Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II. Kraków 2006.

⁴ Tenże. Encyklika *Laborem exercens*. O pracy ludzkiej. 14 września 1981 r. [w:] Tamże.

⁵ Tenże. Encyklika *Sollicitudo rei socialis*. 30 grudnia 1987 r. [w:] Tamże.

⁶ Tenże. Encyklika *Centesimus annus*. 1 maja 1991 r. [w:] Tamże.

*splendor*⁷ (6.08.1993 r.) i *Evangelium vitae*⁸ (25.03.1995) dotyczą przede wszystkim podstawowych problemów nauczania moralnego Kościoła, w tym wartości i nienaruszalności życia ludzkiego.

Natomiast w adhortacjach apostołskich O katechizacji w naszych czasach *Catechesi tradendae*⁹ (16.10.1979 r.) i O powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim II *Christifideles laici*¹⁰ (30.12.1988 r.) Jan Paweł II, ukazując Jezusa Chrystusa jako jedynego Nauczyciela, wprowadza pojęcie pedagogii wiary i pedagogiki wiary oraz wskazuje na religijny wymiar człowieka jako powołanego do świętości.

2. WYCHOWANIE NA WARTOŚCIACH

W swoich dokumentach Ojciec Święty szeroko omawia problemy i tendencje, zachodzące we współczesnym społeczeństwie. Dotyczą one zbyt pochopnego w rozluźnianiu zasad moralności etycznego „permissywizmu”¹¹, tak, że sytuację człowieka w świecie współczesnym można określić jako daleką od obiektywnych wymagań porządku moralnego,

sprawiedliwości i miłości społecznej¹². Permissywizm moralny w najboleśniej-szy sposób godzi w najcenniejszą dziedziczoną życia człowieka, związaną z relacją z najbliższymi. Upadek wielu podstawowych wartości, dotyczących poszanowania życia ludzkiego, poszanowania dla małżeństwa w jego nierozdzielnej jedności, kryzys prawdy w stosunkach międzyludzkich, brak odpowiedzialności za słowo, zatarcie poczucia prawdziwego dobra wspólnego, czysto utylitarne stosunek do człowieka, desakralizacja preradzająca się w „dehumanizację” – to są główne problemy, które porusza Jan Paweł II w swoim nauczaniu¹³.

Kolejne zagadnienie dotyczą twórczości człowieka, jego inteligencji i pracy, które powodują głębokie przemiany zarówno na polu nauki i techniki, jak i w życiu społecznym i kulturalnym. Jak zaznacza Papież, młodzież jest świadoma tego, że współczesny postęp wiedzy i techniki jest w stanie dostarczyć nowe dobra materialne, jak też poszerzać dostęp do wspólnego poznania. Rozwój technologii informatycznych pomnaża twórcze możliwości człowieka. Nowe

⁷ Tenże. Encyklika *Veritatis splendor*. 6 sierpnia 1993 r. [w:] Tamże

⁸ Tenże. Encyklika *Evangelium vitae*. 25 marca 1995 r. [w:] Tamże.

⁹ Jan Paweł II. Adhortacja apostołska O katechizacji w naszych czasach *Catechesi tradendae*. 16 października 1979 r. [w:] Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II. Tom I. Kraków 1996.

¹⁰ Tenże. Adhortacja apostołska *Christifideles laici*. O powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim II. 30 grudnia 1988 r. [w:] Tamże.

¹¹ RH 6, s.17. Permissywizm – to postawa lub styl życia, w których wolność utożsamia się z przyzwalaniem na jakikolwiek wybór. Jest on praktyczną, życiową konsekwencją relatywizmu moralnego (J. Nagórny. Nauczyciel wobec współczesnych wyzwań moralno-społecznych. [w:] Wychowawca 2005 nr 5, s.18).

¹² Por. RH 16, s.43.

¹³ Por. Tenże. Encyklika *Dives in misericordia*. 30 listopada 1980 r. [w:] Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II. Kraków 2006, 12, s.120; Tenże. Adhortacja apostołska *Reconciliatio et poenitentia*. O pojednaniu i pokucie w dzisiejszym posłannictwie Kościoła. 2 grudnia 1984 r. [w:] Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II. Tom I. Kraków 1996, 2, s.193-195.

środki komunikacji, sieć internetowa umożliwiają człowiekowi coraz większy udział w wydarzeniach praktycznie na bieżąco i w każdej części świata. Ułatwiają także wzrastającą wymianę myśli oraz dają mu dostęp do bogactw intelektualnych i kulturalnych innych ludów. Natomiast zdobycze nauk biologicznych, psychologicznych czy społecznych pomagają mu wnikać coraz głębiej w bogactwo własnej istoty¹⁴.

Jednak można również zauważyć, że współczesny człowiek żyje w lęku, że jego wytwory w sposób radykalny mogą zostać obrócone przeciwko niemu samemu. Dlatego rozwój techniki oraz naznaczony jej panowaniem rozwój cywilizacji współczesnej domagają się proporcjonalnego rozwoju moralności i etyki. Ta proporcjonalność jest koniecznym warunkiem do tego, by rozwój czynił życie ludzkie na ziemi pod każdym względem „bardziej ludzkim”, bardziej „godnym człowieka”¹⁵. W obliczu tej rzeczywistości Jan Paweł II zauważa, że powstaje jednak pytanie, dotyczące tego, co najistotniejsze: „czy człowiek jako człowiek w kontekście tego postępu staje się lepszy, duchowo dojrzały, bardziej świadomy godności swego człowieczeństwa, bardziej odpowiedzialny, bardziej otwarty dla drugich, zwłaszcza dla potrzebujących, dla słabszych, bardziej gotowy świadczyć i nieść pomoc wszystkim?” (RH 15).

Co więcej, zwraca uwagę na fakt uprzedniego rozszerzania się zubożnienia

religijnego i ateizmu, zwłaszcza w formie sekularyzmu. Pisze, że „człowiek, odurzony wspaniałością cudownych zdobyczy nieustannego rozwoju naukowo-technicznego, a przede wszystkim zafascynowany najdawniejszą, ale wciąż nową pokusą zrównania się z Bogiem (por. Rdz 3, 5) poprzez używanie wolności bez granic, podcina istniejące w jego sercu korzenie religijności: zapomina o Bogu, utrzymuje, że nie ma On dla jego życia żadnego znaczenia, odrzuca Go” (ChL 4). Oznacza to w praktyce, że współczesny świat sprowadza człowieka jedynie do wymiaru horyzontalnego, a jego działanie do relacji człowiek-człowiek, gdzie człowiek sam ustala zasady i normy¹⁶.

3. PEDAGOGIKA WIARY

Alternatywą dla takiej współczesnej wizji człowieka i społeczeństwa staje się pedagogika wiary i pedagogika świętości, którą proponuje i promuje Jan Paweł II. Pedagogika ta jest ściśle związana z wartościami życia chrześcijańskiego¹⁷. Podstawą tej pedagogiki jest antropologiczna koncepcja człowieka, dotycząca jego natury, powołania i celu ostatecznego. Jan Paweł II przedstawia człowieka jako osobę, podmiot świadomy i wolny¹⁸ „w swojej jedynej i niepowtarzalnej rzeczywistości człowieczej, w której trwa niczym nienaruszony „obraz i podobieństwo” Boga samego” (RH 14). Jest to „człowiek, który – każdy z osobna (gdyż jest właśnie „osobą”) – ma swoją własną historię życia, a nade

¹⁴ Por. DiM, 10, s.115-116.

¹⁵ Por. RH 8, s.21; 15, s.38-39.

¹⁶ Por. ChL 4, s.276.

¹⁷ T. Nosek. Jan Paweł II – autentyczny i wierny świadek pedagogiki świętości. [w:] Pedagogia na dziś. J. Zimny (red.). Stalowa Wola-Rużomberok 2007, s.252.

¹⁸ Por. ChL 37, s.326.

wszystko swoje własne „dzieje duszy”. Człowiek, który zgodnie z wewnętrzną otwartością swego ducha, a zarazem tytu i tak różnymi potrzebami ciała, swej doczesnej egzystencji, te swoje osobowe dzieje pisze zawsze poprzez rozliczne więzi, kontakty, układy, kręgi społeczne, jakie łączą go z innymi ludźmi [...] Człowiek w całej prawdzie swego istnienia i bycia osobowego i zarazem „wspólnotowego”, i zarazem „społecznego” (RH 14). Jest to człowiek, w którym „w twórczym niepokoju tętni i pulsuje to, co jest najgłębiej ludzkie: poszukiwanie prawdy, nienasycona potrzeba dobra, głód wolności, tęsknota za pięknem, głos sumienia” (RH 18).

Pojęcie człowieczeństwa Ojciec Święty ściśle wiąże z religijnym wymiarem ludzkiej osoby. To właśnie „Obraz Boga”, który polega na rozumności i wolności, mówi o wielkości i godności istoty ludzkiej, która jest osoba. Równocześnie człowiek jako osobowy podmiot jest zawsze tylko stworzeniem; w swoim istnieniu i istocie zależy od Stwórcy – Boga¹⁹, który jest we wnętrzu człowieka „jako myśl, sumienie, serce; jest to rzeczywistość psychologiczna i ontologiczna” (DeV 54).

W wewnętrznej więzi łączącej człowieka ze Stwórcą jest zakorzeniona jego najwyższa godność. Jest to istotna wartość człowieka – odbłask rzeczywistości samego Boga²⁰, która nie może być zagubiona. Co więcej, bez odniesienia do Bo-

ga i Jego miłości niemożliwym jest ukazanie człowieka w pełnej godności jego człowieczeństwa, tzn. uwzględniając pełną rzeczywistość ludzkiej egzystencji. To w Chrystusie odsłania się człowiek i jego najwyższe powołanie²¹.

Dzięki tej godności osobistej „istota ludzka zawsze jest wartością w sobie i przez się, i wymaga, by traktowano ją jako taką, nigdy zaś jako przedmiot, który można użyć, narzędzie czy rzecz” (ChL 37). Ten aspekt godności i podmiotowości człowieka jest podkreślany w wychowaniu katolickim. Również Jan Paweł II przypomina o tym, że wszyscy ludzie z tytułu swojej misji i odpowiedzialności są wezwani do tego, by uznawać osobową godność każdego człowieka i bronić jego prawa do życia. Jednak w sposób szczególny to zadanie spoczywa na niektórych świeckich, przede wszystkim na rodzicach i wychowawcach²².

Rzeczywiste podłoże każdej ludzkiej decyzji i działania stanowi dążenie do odnalezienia odpowiedzi na pytanie: jak osiągnąć pełny sens życia? Człowiek coraz bardziej poznając rzeczywistość i świat w sferze osobowego samopoznania, coraz lepiej zna siebie jako istotę jedyną w swoim rodzaju. Dlatego coraz bardziej naglące staje się dla niego pytanie o sens rzeczy i jego własnego istnienia, a od odpowiedzi na te pytanie zależy, jaki kierunek winien nadać własnemu życiu²³. To ukryte poszukiwanie

¹⁹ Tenże. Encyklika *Dominum et vivificantem*. 18 maja 1986 r. [w:] Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II. Kraków 2006, 36, s.296.

²⁰ Por. EV 34, s.887.

²¹ Por. DiM 1, s.80; 14, s.133. Zagadnienie godności ludzkiej osoby poruszane jest także w RH 17, s.51; 21, s.69; EV 38, s.892; ChL 5, s.276; 64, s.374; CA 13, s.638-639; 41, s.676-677

²² Por. ChL 38, s.328.

²³ Tenże. Encyklika *Fides et ratio*. 14 września 1998 r. [w:] Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II. Kraków 2006, 1, s.1081-1082.

i wewnętrzny impuls porusza ludzką wolność i „odwołuje się ostatecznie do Dobra absolutnego, które nas pociąga i wzywa, jest echem Bożego powołania, źródła i celu życia człowieka” (VS 7).

Jan Paweł II podkreśla nieustannie, że powołaniem człowieka jest pełnia życia, w znaczny sposób przekraczająca wymiary jego ziemskiego bytowania, ponieważ polega na uczestnictwie w życiu samego Boga zarówno w fazie życia doczesnej, jak i przyszłej²⁴. Przy czym życie doczesne (w czasie) jest „podstawowym warunkiem, początkowym etapem i integralną częścią całego i niepodzielnego procesu ludzkiej egzystencji. Proces ten – nieoczekiwanie i bez żadnej zasługi człowieka – zostaje opromieniony obietnicą i odnowiony przez dar życia Bożego, które urzeczywistni się w pełni w wieczności” (EV 2).

Religijny wymiar człowieka przejawia się poprzez wiarę wyznawaną i przeżywaną, która choć jest propozycją, pozostawianą wolnemu wyborowi człowieka, to jednak należy ją stawiać. Człowiek ma prawo do poznania bogactw tajemnicy Chrystusa, który jest „ośrodkiem wszechświata i historii” (RH 1). W Nim każdy może znaleźć „w nadspodziewanej pełni to wszystko, czego szuka po omacku na temat Boga, człowieka i jego przeznaczenia, życia i śmierci, a także prawdy”²⁵. Stało się to możliwe, ponieważ „w Chrystusie i przez Chrystusa najpełniej objawił się ludzkości Bóg, najbardziej się do niej przybliżył – i równocześnie

w Chrystusie i przez Chrystusa człowiek zdobył pełną świadomość swojej godności, swojego wyniesienia, transcendentnej wartości samego człowieczeństwa, sensu swojego bytowania” (RH 11)²⁶.

4. ZADANIA WYCHOWAWCY

Nauczyciele-wychowawcy, którzy mają szczególne zadania w kształtowaniu u powierzonych im uczniów świadomości wierzących i tożsamości chrześcijańskiej, powinni ukazywać Jezusa Chrystusa jako Przyjaciela, Przewodnika i Wzór, który nie tylko budzi podziw, lecz jednocześnie może być naśladowany. Wyjaśnienie zaś planu miłości Chrystusa-Zbawiciela, który jest znaczącym wyrazem jedynej prawdziwej miłości i ma moc zjednoczenia ludzi, może stanowić podstawę do prawdziwego wychowania w wierze²⁷.

Natomiast „świetlanym wzorem dla sztuki wychowywania w wierze” (CT 58) jest pedagogią wiary, którą posłużył się sam Bóg w całej historii świętej, a zwłaszcza w Ewangelii (w Osobie Jezusa Chrystusa)²⁸. Źródłem wielkości Chrystusa, wewnętrznej spoistości i siły przekonującej Jego nauki, a zarazem charakterystyczną cechą Jego nauczania jest to, że „Jego słowa, przypowieści i rozprawy nie dają się nigdy oddzielić od Jego życia i osoby. W takim ujęciu życie Chrystusa okaże się nieustannym nauczaniem: Jego milczenie, cuda, modlitwa, miłość do ludzi, szczególnie troska o poniżonych i biednych, całkowite przyjęcie ofiary krzyżowej dla odkupienia ludzi,

²⁴ Por. EV 2, s.842; 34, s.887-888.

²⁵ Tenże. Encyklika *Redemptoris missio*. 7 grudnia 1990 r. [w:] Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II. Kraków 2006, 8, s.519-520.

²⁶ Patrz także RH 20, s.63; ChL 34, s.322.

²⁷ Por. CT 16, s.15-16; 38, s.34.

²⁸ Por. CT 58, s.49.

samo wreszcie zmartwychwstanie – są urzeczywistnieniem Jego słowa i wypełnieniem Objawienia” (CT 9). Dlatego Chrystus staje się Nauczycielem, który objawia ludziom Boga i, podobnie, człowiekowi człowieka. Staje się także Nauczycielem, który „zachowuje, uświęca i prowadzi; który mówi, żyje pobudza, porusza, naprawia, sądzi, przebacza, idzie z nami każdego dnia po drogach historii” (CT 9)²⁹, przemawiając do człowieka jako Człowiek swoim życiem, człowieczeństwem, wiernością prawdzie, ogarniająca wszystkich miłością³⁰.

Bezpośrednio wychowaniem w wierze, obejmującym przede wszystkim nauczanie doktryny chrześcijańskiej, jest katecheza. Jej celem jest przekazanie tej doktryny w sposób systematyczny i całościowy dla wprowadzenia wierzących w pełnię życia chrześcijańskiego oraz uczenie świadomego i stałego trwania w wierze, jak też pogodnego wyznawania swej tożsamości chrześcijańskiej i katolickiej³¹.

Ze względu na to, że wiara posiada również wymiar moralny, wychowawca katolicki, jako autorytet moralny i świadek wiary, w takim czy innym wymiarze odpowiedzialny za „życie bardziej ludzkie” wobec innych, ma za zadanie przyjęcie, ustalenie i pogłębienie poczucia odpowiedzialności moralnej, którą musi podejmować człowiek. Dla wychowawcy zaś jako chrześcijanina ta odpowiedzialność staje się szczególnie wyrazista, gdy przypomina sobie obraz Sądu Ostatecznego³². Związane jest to z faktem, że „poprzez życie moralne wiara staje się „wyznaniem”, nie

tylko wobec Boga, ale także przed ludźmi: staje się *świadectwem*” (VS 89).

Wobec tego można zauważyć, że Ojciec Święty w swoim nauczaniu podkreśla wielką odpowiedzialność nauczycieli zarówno w szkołach katolickich, jak i niekatolickich, którzy w duchu obywatelskim i chrześcijańskim prowadzą pracę wychowawczą w szkołach i w instytucjach formacyjnych. Jest to odpowiedzialność za dawanie prawdziwego świadectwa Ewangelii poprzez przykład własnego życia, kompetencje i uczciwość zawodową oraz nauczanie inspirowane duchem chrześcijańskim³³. Co więcej, powinni swoją pracę traktować jako drogę do osobistego uświęcenia w przekonaniu, że przez swoją pracę składaną Bogu w ofierze łączą się „z dziełem zbawczym Jezusa Chrystusa, który pracując własnymi rękami w Nazarecie, nadał pracy znamienitą godność” (ChL 43).

Dlatego wychowawca powinien zdawać sobie sprawę „z pilnej konieczności przemiany postaw duchowych, które określają stosunki każdego człowieka z sobą samym, z bliźnim, ze wspólnotami ludzkimi [...] na mocy wyższych wartości, takich jak, *dobro wspólne*, lub [...] pełny rozwój „całego człowieka i wszystkich ludzi” (SRS 38). Dotyczy to zarówno jego postaw osobistych, jak i postaw, kształtowanych u wychowanków.

Taka przemiana wymaga od wszystkich odważnego przyjęcia nowego stylu życia, wyrażającego się przez opieranie konkretnych decyzji na każdej płaszczyźnie życia (osobistej, rodzinnej, społecznej i między-

²⁹ Patrz także FR 10, s.1092; CT 52, s.43-44.

³⁰ Por. RH 7, s.20.

³¹ Por. CT 18, s.17; 57, s.48-49.

³² Por. RH 16, s.46

³³ Por. ChL 62, s.371-372.

narodowej) na „właściwej skali wartości: na prymacie „być” nad „mieć” i osoby nad rzeczą. Ten odnowiony styl życia domaga się także zmiany postawy – z obojętności na zainteresowanie drugim człowiekiem oraz z odrzucenia go na akceptację: inni ludzie nie są konkurentami, przed którymi trzeba się bronić, ale braćmi i siostrami, zasługującymi na solidarność i na miłość; wzbogacają nas samą swoją obecnością” (EV 98). Szczególnie doniosłe zadanie pod tym względem, zdaniem Jana Pawła II spełniają nauczyciele i wychowawcy, od których w dużej mierze zależy, czy młode pokolenie, wychowane do prawdziwej wolności, będzie umiało zachować w sobie samych i szerzyć w otoczeniu autentyczne ideały życia, jak też kształtować w sobie postawę szacunku i służby wobec każdej osoby, w rodzinie i społeczeństwie³⁴.

Stawiając przed nauczycielami tak ważne zadania, Ojciec Święty wskazuje na potrzebę i konieczność formacji wychowawców, zaś miejsce uprzywilejowane powinna zajmować formacja duchowa. Podstawowym celem formacji ma być „coraz pełniejsze odkrywanie przez nich własnego powołania i coraz większa gotowość do tego, by żyć nim w wypełnianiu własnej misji” (ChL 58). Zadaniem więc człowieka jest coraz lepiej poznawać bogactwo wiary i Chrztu i żyć nimi coraz pełniej³⁵.

Kolejnym celem formacji ma być ukaazywanie, że odkrywanie powołania jest właściwie dążeniem do świętości w normalnych warunkach życia zawodowego i społecznego. Powołanie do świętości musi być rozumiane i przeżywane „nie

tyle jako wymóg i kategoriyczny obowiązek, ile raczej jako czytelny znak bezgranicznej miłości Ojca, który ich odrodził do swojego świętego życia” (ChL 17)³⁶.

Zauważa także, że warunkiem zapewnienia prawdziwej i skutecznej formacji jest podejmowanie i rozwijanie odpowiedzialności za własną formację, czyli samowychowanie. Ważnym pod tym względem jest przekonanie, że każdy człowiek jest celem oraz punktem wyjścia formacji. Zdaniem Papieża, im lepiej człowiek jest uformowany, tym bardziej rozumie konieczność kontynuowania i pogłębiania formacji oraz tym bardziej jest zdolnym do formowania innych³⁷. Szczególną wagę przypisuje świadomości wychowawcy, że „dzieło formacyjne, opierając się z jednej strony na rozumnym wykorzystaniu środków i metod zaczerpniętych z nauki o człowieku, z drugiej – tym bardziej jest skuteczne, im bardziej poddaje się *działaniu Boga*” (ChL 63).

Przedmiotem formacji duchowej wychowawcy katolickiego powinno być przede wszystkim zagadnienie miłości chrześcijańskiej. Niejednokrotnie Ojciec Święty powtarza, że człowiek nie może żyć bez miłości i „pozostaje dla siebie istotą niezrozumiałą, a jego życie jest pozbawione sensu, jeśli nie objawi mu się Miłość, jeśli nie spotka się z Miłością, jeśli jej nie dotknie i nie uczyni w jakiś sposób swoją, jeśli nie znajdzie w niej żywego uczestnictwa” (RH 10). Właśnie dlatego Chrystus, który jest Miłością, objawia w pełni człowieka samemu człowiekowi³⁸. Miłość jawi się jako kry-

³⁴ Por. EV 98, s.975.

³⁵ Por. ChL 58, s.365-366. Patrz także ChL 10, s.282; 60, s.367.

³⁶ Patrz także ChL 16, s.290-291.

³⁷ Por. ChL 63, s.372-373.

³⁸ Por. RH 10, s.24.

terium rozstrzygnięcia tego, „czy coś ma być wykonane czy zaniechane, zmienione czy nie zmienione. Miłość jest zasadą działania oraz celem, do którego należy dążyć. Cokolwiek się szczerze uczyni dla niej i zgodnie z nią, nigdy nie będzie niewłaściwe” (RMI 60).

Kolejnym zagadnieniem, na które należy zwrócić uwagę w formacji wychowawcy jest wolność osoby ludzkiej. Dar wolności człowiek otrzymał od Stwórcy, który powołał człowieka do istnienia na swój obraz i podobieństwo. Pełne użycie otrzymanego daru wolności oznacza dojrzałe człowieczeństwo. Niestety we współczesnym społeczeństwie nieraz błędnie się rozumie wolność jako cel sam w sobie³⁹. Głosi się tezę, że „człowiek jest wolny, kiedy jej używa w jakikolwiek sposób, że do tego należy dążyć w życiu jednostek i społeczeństw. Tymczasem wolność jest wielkim dobrem wówczas, kiedy umiemy świadomie jej używać dla tego wszystkiego, co jest prawdziwym dobrem. Chrystus uczy nas, że najwspanialszym wypełnieniem wolności jest miłość, która urzeczywistnia się w oddaniu i służbie” (RH 21).

Należy również podkreślać znaczenie w życiu każdego człowieka, nie tylko chrześcijanina, poszukiwania prawdy. Jan Paweł II pisze, że człowieka można określić „jako tego, który szuka prawdy” (FR 28). To poszukiwanie ma na celu poznanie pewnych prawd cząstkowych, dotyczących faktów czy zagadnień naukowych. Ma na celu także dążenie człowieka do tego, aby w każdej ze swych decyzji wybierał prawdziwe dobro⁴⁰.

5. W POSZUKIWANIU CZŁOWIEKA

Poszukiwanie człowieka zmierza także ku poznaniu głębszej prawdy, która „może mu ukazać sens życia; poszukiwanie to zatem może osiągnąć cel jedynie w absolicie. [...] Wiara chrześcijańska wychodzi mu naprzeciw i ukazuje konkretną możliwość osiągnięcia celu tego poszukiwania. Pomaga mu bowiem przekroczyć stadium zwykłego zawierzenia i wprowadza go w porządek łaski, gdzie może on dostąpić udziału w tajemnicy Chrystusa, w Nim zaś zyskać prawdziwe i pełne poznanie Boga w Trójcy Jedynej. Tak więc w Jezusie Chrystusie, który jest Prawdą, wiara dostrzega najwyższe wezwanie, jakie zostaje skierowane do ludzkości, aby mogła spełnić to, czego pragnie i za czym tęskni” (FR 33)⁴¹.

Jan Paweł II podkreśla w sposób szczególny, że „tylko w tym horyzoncie prawdy będzie mógł w pełni zrozumieć sens swojej wolności oraz swoje powołanie do miłowania i poznania Boga jako najdoskonalsze urzeczywistnienie samego siebie” (FR 107).

W formacji wychowawcy należy także zwrócić uwagę na integralny charakter tego procesu, obejmujący wszystkie obszary ludzkiej egzystencji bez dzielenia na dwa równoległe nurty. W życiu codziennym można zauważyć jeden z ważniejszych błędów naszych czasów. Jest to rozłam pomiędzy wiarą wyznawaną a życiem codziennym, przejawiający się swoistą autonomią z jednej strony tak zwanego życia „duchowego”, posiadającego swoje własne wartości i wymogi, z drugiej tak zwanego życia „świeckie-

³⁹ Por. RH 21, s.71-72. O prawdziwym i błędnym pojęciu wolności ludzkiej Jan Paweł II pisze także w RH 12, s.31; CA 17, s.643.; 25, s.653.

⁴⁰ Por. FR 33, s.1117.

⁴¹ Patrz także VS 1, s.706; 88, s.804; RH 19, s.58-59.

go”, które z kolei obejmuje rodzinę, pracę, relacje społeczne, zaangażowanie polityczne i kulturalne⁴². Natomiast w formacji należy wskazywać, że „wszystkie dziedziny świeckiego życia są objęte Bożym planem, według którego są one „historycznym miejscem” objawienia się i urzeczywistnienia miłości Jezusa Chrystusa na chwałę Ojca i w służbie braciom. Każde działanie, każda sytuacja, każda konkretna forma zaangażowania – na przykład kompetencje zawodowe i solidarność w miejscu pracy; miłość, oddanie, udział w wychowaniu dzieci w rodzinie; służba społeczna i polityczna; obrona prawdy w kulturze – to wszystko jest opatrnościową okazją do „ustawicznego ćwiczenia się w wierze, nadziei i miłości” (ChL 59).

Formacja duchowa pedagoga-wychowawcy otwiera go na świadomość, że w swojej pracy spotyka się z „umysłami, sercami, osobowościami młodych, by dać im rzetelną formację ludzką i chrześcijańską”⁴³. Jan Paweł II podkreśla konieczność stawiania młodym wymagań w tym, co dotyczy ich duchowego rozwoju. Wychowawca powinien umieć „wskazywać im drogę świętości, zachęcając ich do wiążących wyborów w naśladowaniu Jezusa, w czym umocni ich intensywnie życie sakramentalne. Dzięki temu będą mogli oprzeć się pokusom takiej kultury, która często proponuje im jedynie wartości przelotne czy wprost przeciwnie

Ewangelii, i sami staną się zdolni ukazywać chrześcijański sposób myślenia we wszystkich dziedzinach życia, również w rozrywce i relaksie” (EiEu 62).

To zadanie należy w pierwszej kolejności do wychowawców w szkole katolickiej, w której program pedagogiczny powinien przyczyniać się do „połączenia w harmonijnej syntezie tego, co Boskie i ludzkie, Ewangelii i kultury, wiary i życia”⁴⁴, ukazując tym samym wewnętrzną więź pomiędzy wiarą i nauką, Ewangelią i kulturą człowieka⁴⁵. Tym samym wychowanie religijne, wprowadzane w całe przygotowanie wychowanków jako dziedzina integralnego wychowania, staje się szczególną cechą i najgłębszą racją szkoły katolickiej.

Wprawdzie, z jednej strony, szkołę katolicką obowiązuje poszanowanie wolności sumienia, tzn. nie wywieranie na nie od zewnątrz nacisku fizycznego czy moralnego, zwłaszcza w odniesieniu do praktyk religijnych dzieci i młodzieży⁴⁶. Jednak z drugiej strony, szkoła katolicka ma „poważny obowiązek dawania formacji religijnej, dostosowanej do niejednokrotnie tak bardzo różnych warunków uczniów, i wpojenia im tego, że głos Boga, wzywający do służenia Mu w duchu i prawdzie, zgodnie z Jego przykazaniami i nakazami Kościoła, nie zmusza wprawdzie człowieka, niemniej jednak zobowiązuje jego sumienie” (CT 69).

⁴² Por. ChL 59, s.366-367.

⁴³ Tenże. Posynodalna adhortacja apostolska *Ecclesia In Europa*. 28 czerwca 2003 r. [w:] „L’Osservatore Romano” 2003 nr 7-8, 61, s.23.

⁴⁴ Tenże. Adhortacja apostolska *Vita consecrata*. O życiu konsekrowanym i jego misji w Kościele i świecie. 25 marca 1996 r. [w:] Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II. Tom II. Kraków 1996, 96, s.736.

⁴⁵ Por. ChL 62, s.371-372.

⁴⁶ Por. CT 69, s.59.

6. KU PODSUMOWANIU

Podsumowując należy stwierdzić, że podstawą antropologicznej koncepcji człowieka w ujęciu Jana Pawła II jest niepodważalna godność osobowa jednostki, zakorzeniona w wewnętrznej relacji Bóg – człowiek. Z tejże relacji wypływa również pojęcie wolności, rozumności i wymiaru religijnego ludzkiej osoby. Kształtowanie człowieczeństwa jest w pierwszej kolejności pogłębianiem świadomości własnej wartości jako dziecka Bożego. Za tym idzie umacnianie się w wierze, nadziei i miłości poprzez ciągłą formację religijną i moralną, która obowiązuje wychowawców katolickich z tego względu, że od stopnia ich dojrzałości osobowej i chrześcijańskiej zależy stopień dojrzałości ich wychowanków. Wobec tego formacja powinna pomóc im w odkrywaniu wielkości własnego powołania oraz przypomnieć te cele i zadania, które Jan Paweł II stawia w swoim nauczaniu przed nauczycielami i wychowawcami dzieci i młodzieży.

STRESZCZENIE

Encykliki i adhortacje stanowią ważną część nauczania papieskiego. Są w nich poruszane zagadnienia dotyczące kwestii zarówno teologicznych, jak i społecznych. Jednym z zagadnień, poruszanych przez Jana Pawła II, jest wychowanie katolickie i zadania wychowawcy katolickiego. Niejednokrotnie podkreśla on, że wychowanie jest procesem integralnym. Niemniej jako głowa Kościoła katolickiego zwraca uwagę przede wszystkim na wychowanie moralne i religijne. Dlatego wśród zadań nauczyciela-wychowawcy wyróżnia przede wszystkim konieczność przyjęcia, ustalenia i pogłębiania

poczucia odpowiedzialności moralnej za dawanie prawdziwego świadectwa Ewangelii poprzez nauczanie, zainspirowane duchem chrześcijańskim. Przy czym sprawą najważniejszą jest bycie dla wychowanków świadkiem wartości ewangelicznych i autorytetem moralnym poprzez przykład własnego życia oraz kompetencje i uczciwość zawodową. Wymaga to przemiany własnych postaw i zachowania w oparciu o właściwą skalę wartości. Służy temu formacja duchowa wychowawców, której celem jest odkrywanie własnego powołania jako sposobu realizowania powszechnego powołania do świętości.

MODEL OF EDUCATOR IN ENCYCLICALS AND EXHORTATIONS OF POPE JOHN

PAUL II

Encyclicals and exhortations constitute an important part of papal teaching. Both theological and social issues are raised in them. One of the questions touched upon by Pope John Paul II is catholic education and the role of a catholic educator. He emphasises repeatedly that education is an integral process. Nevertheless, as the head of the Catholic Church, he pays attention to moral and religious education first of all. Therefore, among responsibilities of a teacher-educator, he distinguishes first and foremost the need for acceptance, establishment and intensification of the sense of moral accountability for giving the real Gospel testimony by means of teaching inspired by Christian spirit. Still, the most important aspect is being a witness of Gospel values and moral authority for pupils by the example of own life as well as competences and professional honesty. It does require change of own at-

titude and behaviour according to proper value scale. The educators' cast of intellect serves a purpose, since discovering own vocation as a way to realization of common vocation to holiness is its aim.

BIBLIOGRAFIA

Jan Paweł II. Adhortacja apostolska *Christifideles laici*. O powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim II. 30 grudnia 1988 r. [w:] Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II. Tom I. Kraków 1996.

Jan Paweł II. Adhortacja apostolska O katechizacji w naszych czasach *Catechesi tradendae*. 16 października 1979 r. [w:] Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II. Tom I. Kraków 1996.

Jan Paweł II. Adhortacja apostolska *Reconciliatio et paenitentia*. O pojednaniu i pokucie w dzisiejszym posłannictwie Kościoła. 2 grudnia 1984 r. [w:] Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II. Tom I. Kraków 1996.

Jan Paweł II. Adhortacja apostolska *Vita consecrata*. O życiu konsekrowanym i jego misji w Kościele i świecie. 25 marca 1996 r. [w:] Adhortacje Ojca Świętego Jana Pawła II. Tom II. Kraków 1996.

Jan Paweł II. Posynodalna adhortacja apostolska *Ecclesia In Europa*. 28 czerwca 2003 r. [w:] „L'Osservatore Romano” 2003 nr 7-8.

Jan Paweł II. Encyklika *Centesimus annus*. 1 maja 1991 r. [w:] Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II. Kraków 2006.

Jan Paweł II. Encyklika *Dives in misericordia*. 30 listopada 1980 r. [w:] Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II. Kraków 2006.

Jan Paweł II. Encyklika *Dominum et vivificantem*. 18 maja 1986 r. [w:] Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II. Kraków 2006.

Jan Paweł II. Encyklika *Fides et ratio*. 14 września 1998 r. [w:] Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II. Kraków 2006.

Jan Paweł II. Encyklika *Evangelium vitae*. 25 marca 1995 r. [w:] Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II. Kraków 2006.

Jan Paweł II. Encyklika *Laborem exercens*. O pracy ludzkiej 14 września 1981 r. [w:] Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II. Kraków 2006.

Jan Paweł II. Encyklika *Redemptor Hominis*. 4 marca 1979 r. [w:] Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II. Kraków 2006.

Jan Paweł II. Encyklika *Redemptoris missio*. 7 grudnia 1990 r. [w:] Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II. Kraków 2006.

Jan Paweł II. Encyklika *Sollicitudo rei socialis*. 30 grudnia 1987 r. [w:] Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II. Kraków 2006.

Jan Paweł II. Encyklika *Veritatis splendor*. 6 sierpnia 1993 r. [w:] Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II. Kraków 2006.

Nagórny J. Nauczyciel wobec współczesnych wyzwań moralno-społecznych. [w:] Wychowawca 2005 nr 5.

Nosek T. Jan Paweł II – autentyczny i wierny świadek pedagogiki świętości. [w:] Pedagogia na dziś. J. Zimny (red.). Stalowa Wola-Rużomberok 2007.

<http://encyklopedia.pwn.pl/lista.php?co=encyklika> (dn. 23.02.2009 r.).

<http://portalwiedzy.onet.pl/67126,,,adhortacja,haslo.html> (dn. 23.02.2009 r.).